

1. Celkový rámec dlouhodobého vývoje HDP

- **HDP v roce 1995 byl reálně o 5,9 % pod úrovní roku 1989**

Transformace národního hospodářství České republiky, zejména v jejím počátečním stádiu, vyvolala prudké změny a zvraty ve vývoji. Nejprve došlo k výraznému ekonomickému poklesu, který byl způsoben jak vnitřními, tak i vnějšími faktory. Cenová liberalizace vedla k prudkému růstu hladiny spotřebitelských cen. Spolu s liberalizací zahraničně obchodních aktivit a s devalvací české měny i restriktivní makroekonomickou politikou stlačily v roce 1991 domácí realizovanou poptávku, zejména spotřebu domácností hluboko pod úroveň předchozího roku. Značný pokles produkce průmyslu a stavebnictví s důsledky na hrubou přidanou hodnotu, stejně jako výrazné snížení investiční aktivity, měly vliv na největší meziroční snížení HDP, k němuž došlo hned v prvním roce transformace. Rozpad RVHP v tomtéž období spojený s citelnou ztrátou odbytu na východoevropských trzích se promítl do snížení vnější poptávky. K nepříznivým vlivům patřila rovněž hospodářská recese v západní Evropě. HDP byl v roce 1991 meziročně reálně nižší o 11,6 % a i v roce 1992 následoval jeho mírný pokles (o 0,5 %). Rokem 1993 vstoupila ekonomika ČR jako samostatného státu do další fáze ekonomické reformy a transformace. Po zpomalení poklesu v předchozím roce očekával se v roce 1993 již značný růst HDP a úhrnné poptávky. Ekonomika začala oživovat, avšak celoroční růst byl nepatrný, neboť negativně na ní působilo rozdělení československé federace. Bylo odhadnuto, že na vrub rozpadu státu připadly asi dva procentní body poklesu české ekonomiky, tj. že nemuselo dojít ke stagnaci HDP (100,1 % reálně), nýbrž k jeho růstu zhruba o dvě procenta. Na mírné oživení v roce 1993 již pozitivně působila vnější poptávka, zatímco z domácí poptávky dále klesaly výdaje na tvorbu hrubého fixního kapitálu. Pro rok 1993 bylo charakteristické, že v jeho průběhu se vystřídaly všechny fáze konjunkturální situace; od snížení HDP v 1. čtvrtletí přes jeho stagnaci až po zvýšení koncem roku. Rok 1994 znamenal již větší prosazování ekonomického růstu pod tlakem domácí realizované poptávky, především výdajů na spotřebu domácností a na tvorbu hrubého fixního kapitálu. Meziroční zvýšení HDP reálně o 2,2 % bylo významným makroekonomickým výsledkem při nastartování ekonomického růstu s tendencí ke zrychlování tempa přírůstku, čemuž nasvědčovalo zvýšení HDP ve 4. čtvrtletí 1994 o značných 4,8 %. Rok 1995, v němž se HDP zvýšil meziročně reálně o výrazných 5,9 % a jeho růst zrychlil o 3,7 p. b., lze z makroekonomického hlediska považovat za nejúspěšnější z celého období transformace české ekonomiky. Začaly se však v něm již projevovat nerovnovážné tendence ve vztahu k zahraničí, jejichž začátky bylo možno pozorovat v druhé polovině roku 1994. V pětiletém období od roku 1990 do roku 1995 se HDP snížil reálně o 4,7 % se značně rozdílnými tempy přírůstku v jednotlivých letech. V posledních dvou letech tohoto období od roku 1993 do roku 1995 vzrostl HDP reálně o 8,3 %, což bylo považováno za dobré makroekonomické výsledky, na jejichž základě byla Česká republika přijata za člena OECD.

- **Česká ekonomika v letech 1997 a 1998 procházela útlumem**

Zatímco v období transformace české ekonomiky do roku 1995 byl zvládnut přechod k tržnímu hospodářství a bez zásadních chyb, i když s určitými potížemi, podařilo se vyhovět požadavkům trhu, aniž by příliš tvrdým zásahem do sociálních podmínek a životní úrovně byla ohrožena podpora ekonomické transformace domácími subjekty, především obyvatelstvem. Rok 1996 však již ukázal na počínající ztrátu důvěry v pokračování ekonomického růstu. Poodkryly se určité ekonomické nesnáze a ukázalo se, že některé strukturální reformy se opozdily. Meziroční zvýšení HDP v roce 1996 reálně o 4,2 % představovalo zpomalení ekonomického růstu o 1,7 p. b. a bylo předzvěstí další ztráty tempa. Zvětšila se mezera mezi vyšší domácí realizovanou poptávkou a nižší domácí efektivní nabídkou, krytí dovozu zboží a služeb vývozem se značně zhoršilo, míra hrubých národních úspor se snížila a výdaje na tvorbu hrubého kapitálu byly z větší části než v předchozích letech financovány z vnějších zdrojů. Došlo k všeobecnému zesílení vnější nerovnováhy v důsledku nepříznivého vývoje v zahraničně platebních vztazích a byla překročena bezpečná úroveň a míra záporného salda běžného účtu platební bilance v poměru k HDP. Do roku 1997 vstupovala tak česká ekonomika za nepříznivých vnitřních i vnějších podmínek. Restriktivní peněžní politika silně prosazovaná od druhé poloviny roku 1996 s cílem zastavit především rostoucí vnější nerovnováhu, vedla v roce 1997

ke značnému zpomalení vývoje HDP – reálně se snížil meziročně sice pouze o 0,7 %, avšak ještě více poklesla tvorba hrubého fixního kapitálu při růstu konečné spotřeby. Hledaná a přijatá opatření (dva vládní balíčky) řešící především problém zvětšování nesouladu mezi domácí nabídkou a poptávkou, se ukázala v tehdejší fázi transformace jako nedostačující a nevedla k založení trvalejšího souladu mezi ekonomickým růstem a vnější i vnitřní rovnováhou. Naopak ekonomická nerovnováha ze zvětšovala. V roce 1998 se HDP meziročně snížil reálně o dalších 1,1 %, když poklesly výdaje na konečnou spotřebu i na tvorbu hrubého kapitálu. Ekonomice neprosperly povodně z roku 1997 a vzniklé škody, které musely být nahrazeny. Po sedmi letech ekonomické transformace byl v roce 1998 fyzický objem HDP nižší než v roce 1990 o 2,5 %. Následující dva roky vývoje (1999 a 2000) přinesly již zrychlení ekonomického růstu. HDP se zvýšil reálně v roce 1999 o 1,2 % a v roce 2000 o 3,9 %, přičemž na jeho růst v roce 1999 působila převážně konečná spotřeba a v roce 2000 především výdaje na tvorbu hrubého kapitálu. Do roku 2000 ve srovnání s rokem 1995 vzrostl HDP reálně o 7,5 %.

- **Zrychlování růstu HDP od roku 2003**

Od roku 2001 následovalo období soustavného růstu HDP, i když v prvních dvou letech došlo k jeho zpomalení, aby v dalších třech letech růst každoročně zrychloval. Prioritou tohoto období bylo zlepšování výkonnosti ekonomiky a na její nabídkové straně odstraňování překážek bránících rychlejší modernizaci výroby a podpoře ekonomických inovací. K největším kladným výsledkům patřilo postupné zmenšování vnější nerovnováhy až dosažení pozice, kdy domácí efektivní nabídka převýšila domácí realizovanou poptávku. Meziroční růst HDP v roce 2001 reálně o 2,6 % byl pomalejší než rok předtím a v roce 2002 došlo k ještě dalšímu zpomalení na 1,5 %, na což měly vliv i další a větší povodně než v roce 1997. V těchto dvou letech vysoce negativně na HDP působil čistý vývoz, když relativní převýšení celkového dovozu nad celkovým vývozem dosáhlo svého vrcholu, čehož příčinou v nemalé míře byla bilance služeb, tj. pokles krytí schodku zahraničního obchodu zbožím přebytkem obchodu se službami. Počínaje rokem 2003 začal růst HDP každoročně zrychlovat, přičemž vliv jednotlivých výdajových složek na jeho zvyšování se výrazně měnil. Na meziroční růst HDP v roce 2003 reálně o 3,2 % působily pouze výdaje na konečnou spotřebu, neboť kladný vliv tvorby hrubého kapitálu a záporný vliv čistého vývozu se vzájemně vyloučily. Tempo přírůstku HDP se v uplynulých dvou letech dále zvyšovalo, k čemuž na nabídkové straně výrazně přispěl průmysl a v něm zejména strojírenství a na poptávkové straně čistá vnější poptávka. Významnou pozitivní úlohu při zrychlování ekonomického růstu je možno připsat vstupu České republiky do Evropské unie, jehož pozitiva převažovala nad negativy. Na zvýšení HDP o 4,7 % v roce 2004 a o 6,0 % v roce 2005 se již významně pozitivně podílel čistý vývoz (1,4 p. b. a 4,5 p. b.), když růst celkového vývozu předstihl růst celkového dovozu, v důsledku čehož vliv domácí poptávky (vč. tvorby zásob), resp. hrubých národních konečných výdajů na HDP, v obou letech nedosáhl ani poloviny. (44,9 %). V roce 2005 domácí efektivní nabídka převýšila domácí realizovanou poptávku o 2,1 % v běžných cenách, k čemuž došlo po mnoha letech opačného vztahu.

V celém patnáctiletém období do roku 2005 ve srovnání s rokem 1990 se HDP zvýšil reálně o 22,3 %, v tom jeho růst zrychlil ve druhém pětiletém období (1996 až 2000) o 12,2 p. b. a ve třetím pětiletém období (2001 až 2005) o 11,8 p. b. V průměru ročně se zvýšil HDP za patnáct let o 1,3 % a za deset let o 2,5 %.